

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Григорука Володимира Олександровича на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Особливий статус народного депутата як представника законодавчої влади передбачає специфічні гарантії та обмеження, серед яких важливу роль відіграє участь захисника на стадії досудового розслідування. Це забезпечує не лише права підозрюваного, а й сприяє дотриманню загальних принципів верховенства права, пропорційності та ефективності кримінального процесу. Водночас на практиці виникає низка питань щодо доступу захисника до матеріалів досудового розслідування, порядку проведення процесуальних дій та захисту народних обранців від можливого політичного переслідування.

Реформа кримінального процесуального законодавства України й підвищення ролі захисника є одними з ключових завдань для досягнення сучасних стандартів правосуддя. Дослідження обраної теми дає змогу виявити наявні правові прогалини та розробити рекомендації для вдосконалення практичної діяльності в здійсненні захисту захисником під час досудового розслідування щодо народного депутата України.

Водночас сьогодні досі не представлено комплексного наукового дослідження, яке вирішує питання кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України. Сучасні роботи висвітлюють процесуальний і тактичний порядок діяльності сторони обвинувачення під час досудового розслідування щодо народного депутата України та зовсім не охоплюють діяльність захисника на такій стадії кримінального провадження, що спрямована на захист прав і свобод вказаного спеціального суб'єкта. Тому, зважаючи на постійні зміни в законодавстві та правозастосовній практиці уповноважених службових осіб сторони обвинувачення, особливості участі захисника під час досудового

розслідування щодо народного депутата України потребують окремого комплексного дослідження. Таке дослідження має за мету вирішити нинішні проблеми в забезпеченні захисту прав і свобод народного депутата України під час досудового розслідування щодо нього та запропонувати надійні кримінальні процесуальні способи протидії незаконним діям уповноважених службових осіб сторони обвинувачення.

Зважаючи на викладене, актуальність обраної теми дослідження не викликає сумнівів і обумовлено також й тим, що невирішеною досі залишається низка важливих теоретичних і практичних питань щодо доступу захисника до матеріалів досудового розслідування, порядку проведення процесуальних дій та захисту народних обранців в кримінальному провадженні з необхідністю розроблення рекомендацій та пропозицій правового, організаційного та прикладного спрямування в кримінальному провадженні. З огляду на вказані обставини, проблематика дослідження Григорука Володимира Олександровича є актуальною.

Актуальність обраної теми дослідження аргументується й тим, що обрана тема дослідження пов'язана із виконанням завдань, визначених у **нормативно-правових актах, наукових програмах та планах**: відповідно до розділу II Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, ухваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023; п. 14 Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23); тема дослідження узгоджується з п. 3.4.2.14–3.4.2.16 Переліку основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук

України на 2019–2023 роки, затверджених постановою Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30.

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 30 листопада 2021 року (протокол № 22), розглянута та схвалена Координаційними бюро відповідного відділення Національної академії правових наук України (2022). Тему дисертації уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 25 червня 2024 року (протокол № 14).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачем, є обґрунтованими і достатньо переконливими. Для досягнення поставленої мети з точки зору методології дисертаційне дослідження Володимира Олександровича Григорука базується на основі використання широкого спектру як загальнонаукових, так і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження.

Дисертант у роботі використала належні емпіричні джерела: статистичні та аналітичні матеріали Офісу Генерального прокурора України за період 2019–2024 років, Всесвітнього економічного форуму за період 2021–2024 років; анкетування 321 респондентів (112 адвокатів, які були захисниками в кримінальному провадженні (у Вінницькій, Дніпропетровській, Житомирській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій областях та м. Києві), 56 слідчих суддів, 48 прокурорів (з них 38 прокурорів Офісу Генерального прокурора та 10 – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури), 47 детективів Національного антикорупційного бюро України, 58 слідчих центрального апарату Державного бюро розслідувань).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація В.О. Григорука комплексним монографічним дослідженням, яке висвітлює теоретичні положення та практичні рекомендації щодо забезпечення ефективної участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України.

Проведеним дослідженням обґрунтовано ряд концептуальних теоретичних та практичних положень, наукових висновків, узагальнень та пропозицій, що відповідають змістовним ознакам наукової новизни. Зокрема, запропоновано внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України в частинах: надання права стороні захисту оскаржувати ухвалу слідчого судді на проведення особистого обшуку народного депутата України, а також проведення обшуку в його чи членів його сім'ї (у разі підозри вчинення народним депутатом України кримінального правопорушення чи його причетності до вчинення кримінального правопорушення) житлі чи іншому володінні, якщо не було досягнуто мети обшуку, визначеної в ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України; визнання недопустимим доказом у результаті скасування ухвали слідчого судді на проведення особистого обшуку народного депутата України, а також проведення обшуку в його чи членів його сім'ї (у разі підозри вчинення народним депутатом України кримінального правопорушення чи його причетності до вчинення кримінального правопорушення) житлі чи іншому володінні;

– завдяки вивченню зарубіжного досвіду, аргументовано доцільність внесення змін у національне законодавство щодо: закріплення принципу (засади) «рівність адвокатів та неприпустимість їх дискримінації» у Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; заборони допиту народних депутатів України з тих фактів, які були їм довірені як членам представницького органу; надання права помічнику адвоката-захисника ознайомлюватись з матеріалами кримінального провадження за дорученням

захисника в порядку ст. 221 та 290 Кримінального процесуального кодексу України; заборони затримувати народного депутата України під час пленарних засідань у залі Верховної Ради України, а також викликати його на допит чи проводити інші процесуальні дії під час запланованого пленарного засідання Верховної Ради України;

– аргументовано доцільність доповнити абзац 2 ч. 2 ст. 482² Кримінального процесуального кодексу України після словосполучення «застосування інших заходів» словосполученням «і проведення процесуальних дій», що забезпечить чіткість та однозначність його тлумачення;

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, у наукових працях.

Результати наукового дослідження викладено в одинадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях, визначених МОН України як фахові з юридичних наук та шість тези доповіді, які оприлюднено в збірниках міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференцій, круглих столах.

Викладене дає підстави стверджувати, що дисертація Григорука Володимира Олександровича на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України» виконана на високому науковому рівні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджено та може бути використано у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого дослідження питань цієї теми (акт Національної академії внутрішніх справ права від 29 жовтня 2024 року № 173-нд);

– *практичній діяльності адвокатури України* – з метою розроблення та обґрунтування змін кримінального процесуального законодавства, а також для підвищення ефективності діяльності органів адвокатського самоврядування в Україні (акт Національної асоціації адвокатів України від 4 листопада 2024 року № 1816/2-24);

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінального процесу, а також під час проведення різних видів занять за відповідною дисципліною в системі підвищення кваліфікації адвокатів, прокурорів, слідчих і детективів (акт Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2024 року № 172-оп) (додаток Е).

Впровадження засвідчують відповідні акти, додані у додатках до дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація В.О. Григорука викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (245 найменувань на 31 сторінці) і 6 додатків на 61 сторінці. Загальний обсяг дисертації становить 292 сторінки, з них основного тексту – 199 сторінок.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано

наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У розділі 1 «Теоретичні та правові основи дослідження кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата» дисертантом узагальнено наукові підходи щодо участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України регулюється комплексом норм, що передбачені в різних нормативно-правових актах залежно від їх юридичної сили (Конституція України, закони України та підзаконні правові акти), а також і рішеннями, постановами та ухвалами відповідних судових органів (Конституційний Суд України, Верховний Суд, Європейський суд з прав людини).

Завдяки дослідженню зарубіжного досвіду участі захисника під час розслідування кримінальних правопорушень щодо окремої категорії виборних осіб стало можливим встановити, що ефективність здійснення захисту захисником окремої категорії виборних осіб (за законодавством України – народних депутатів України) залежить не лише від успішно побудованої ним лінії захисту та взаємодії з такими особами під час досудового розслідування, а й від правових гарантій таких осіб, які закріплені в законодавстві кожної країни (у нашому випадку України), як особливого його статусу (імунітет, індемнітет).

Захисники також, як і уповноважені органи досудового розслідування, зобов'язані зважати на такий особливий статус народних депутатів України, досудове розслідування щодо яких проводиться з певними особливостями.

У розділі 2 «Забезпечення участі захисника в кримінальному провадженні щодо народного депутата України на початковому етапі досудового розслідування та під час проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій» дисертантом сформульовано, щоб на початку досудового розслідування захисник сприяв дотриманню органами досудового розслідування законної процесуальної процедури щодо народного депутата України в кримінальному провадженні. Його участь на початку досудового

розслідування щодо народного обранця має бути обов'язковою, задля недопущення порушень зі сторони органів досудового розслідування, або забезпечення фіксації таких порушень у відповідному процесуальному документі чи за допомогою технічного засобу на відповідний носій. Однією з першочергових дій захисника в цьому напрямі є роз'яснення народному депутату України про не розголошення службової та іншої інформації, що становить державну таємницю, яка не пов'язана з предметом кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час проведення СРД у кримінальному провадженні щодо народного депутата України становлять: участь захисника з метою забезпечення дотримання процесуальної процедури проведення СРД (проводять за ініціативою прокурора, слідчого, дізнавача) та забезпечення дотримання прав і свобод народного депутата України з боку учасників СРД; 2) участь захисника у СРД, що ним ініційована, з метою збирання доказів, які спростовуватимуть підозру щодо його підзахисного (народного депутата України).

Ефективна реалізація функції захисту під час проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні щодо народного депутата України, сприяє досягненню очікуваного результату захисником та його підзахисним на етапі досудового розслідування, що дає змогу спрогнозувати подальший успішний результат під час судового провадження.

Ефективне забезпечення захисту прав народного депутата України під час проведення та оцінки результатів негласних слідчих (розшукових) дій залежить не лише від володіння захисником знаннями законодавства з цього питання, а й володіння ним знаннями з особливостей негласної роботи. Якщо захисник розуміє процес такої діяльності зсередини, то він знає, де прокурор, слідчий чи безпосередньо оперативні працівники не дотримались вимог законодавства, і завдяки таким виявленим фактам захисник може в судовому провадженні переконати суддю щодо недопустимості доказу, що отриманий у результаті негласних слідчих (розшукових) дій.

У розділі 3 «Особливості участі захисника під час проведення процесуальних та інших дій у кримінальному провадженні щодо народного депутата України» дисертантом окреслено специфіку участі захисника під час повідомлення народному депутату України про підозру у вчиненні кримінального правопорушення полягає у виконанні ним функції захисту, враховуючи особливості правового статусу народного депутата України, вимог щодо додержання його конституційних гарантій і привілеїв. Права та обов'язки захисника в цьому контексті пов'язані з дотриманням процедури, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, та забезпеченням інтересів підозрюваного під час здійснення уповноваженими органами повідомлення про підозру народному депутату України.

Повідомлення про підозру народному депутату України у вчиненні ним кримінального правопорушення є особливою процедурою, що позначається на винятковому статусі останнього, оскільки це може вплинути на його діяльність як представника влади та політичну ситуацію в країні. Тому участь захисника в цьому процесі є критичною для забезпечення досягнення відповідності дій слідчих, дізнавачів і прокурорів закону та міжнародним стандартам прав людини, а також подальшого справедливого судового рішення.

Процесуальна регламентація діяльності захисника – це сукупність правил, які ґрунтуються на засадах і нормах кримінального процесуального законодавства, не виходячи за їх межі, та призначені для ефективної реалізації функцій захисника в кримінальному провадженні.

Після кожного розділу дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію та високий рівень достовірності.

Список використаних джерел охоплює 245 найменувань на 31 сторінці.

Зазначене дає підстави стверджувати, що дисертація В.О. Григорука відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею,

результати якої виконують актуальне наукове завдання – стосовно кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу, необхідно спрямувати увагу на деякі дискусійні питання, які потребують, на нашу думку, додаткової аргументації або пояснень під час захисту:

1. На стор. 74 дисертації автор пропонує зафіксувати принцип (засаду) «рівність адвокатів та неприпустимість їх дискримінації» у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», мотивуючи необхідність його закріплення тим, що це “сприятиме обов’язковому дотриманню уповноваженими суб’єктами (як зі сторони управлінських інституцій адвокатури, так і слідчими, слідчими суддями, суддями) пропонованого вище принципу у кримінальному провадженні”.

З огляду на існуючий принцип незалежності адвокатської діяльності та відсутність жорсткого підпорядкування (субординації) між адвокатами, в цьому контексті додаткового роз’яснення потребує зміст використаної здобувачем дефініції “управлінські органи адвокатури” та можливі ризики дискримінаційних дій щодо адвокатів з боку таких органів.

2. На стор. 107 дисертації здобувач підкреслює, що “зважаючи на те, що народний депутат України є представником Українського народу, який здійснює свої повноваження на постійній основі та який володіє широкими правами, що свідчить про можливість уразливості його статусу, то він в обов’язковому порядку повинен мати захисника на початковому етапі досудового розслідування”. З огляду на це, пропонується “внести зміни до ст. 52 КПК України, а саме ч. 2 ст. 52 КПК України доповнити пунктом 10 такого змісту: “щодо народних депутатів України, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, – з моменту встановлення факту, що особа є діючим народним депутатом України”.

З нашої точки зору, представлена думка є дискусійною. Основне призначення ч. 2 ст. 52 КПК України, як убачається, полягає у наданні підвищених гарантій забезпечення належною професійною правничою допомогою найбільш вразливих категорій населення. Народний депутат України реалізує широкий перелік соціально значущих завдань і повноважень й через це несе додаткові ризики, проте іншим є й рівень його загального та професійного розвитку, соціальної інтеграції, правової культури тощо.

3. На стор. 126 дисертації здобувачем пропонується внести зміни до п.25 ч. 1 ст. 3 КПК України, які будуть спрямовані, серед іншого, на те, що адвокат залучатиметься до кримінального провадження не лише свідком, а й особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, третьою особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, викривачем та заявником у кримінальному провадженні.

Разом з тим, із тексту роботи чітко не зрозуміло, в якому процесуальному статусі останній залучатиметься до кримінального провадження – як захисник, представник чи іншим чином? У зв'язку з цим, вказане питання потребує висвітлення під час публічного захисту.

Слід відмітити, що вказані зауваження і побажання є рекомендаційними і в цілому не позначаються на позитивній оцінці дисертації, оскільки спрямовані на поглиблення наукової дискусії під час прилюдного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій авторки фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертація В.О. Григорука є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації поставленим вимогам.

1. Дисертація Григорука Володимира Олександровича на тему «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що

відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем стосовно кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України.

2. Дисертація «Кримінальні процесуальні засади участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України», є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у визначенні найбільш перспективних напрямів удосконалення науки кримінального процесу та суміжних напрямів, за своїм змістом відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року № 261 (із змінами й доповненнями), наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – **Григорук Володимир Олександрович** – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

професорка кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, професор

Вікторія ЗАРУБЕЙ

